

Nagy Szent Bazil, az eretnekség legyőzője

Január 1-jén nem csupán az Úr Jézus körülmeléséről, hanem Nagy Szent Bazil (Vazul) főpapról is megemlékezik egyházunk, mivel 379-ben – alig 50 évesen – ezen a napon tért meg a mennyei uralkodóhoz. Életét a korszakban igen erős, császári támogatást is élvező tévnytársak elleni küzdelem hatotta át, amelyeken életpéldájával és máig meghatározó jelentőségű teológiai írásaival óhajtott felülkerekedni. Az utrenye egyik kathizmalionja így fogalmaz: „Istenes szavaidnak erejével az eretnekségek sötétségét eloszlatod, Áriusznak minden gőgjét megaláztatod, mert az embereknek a Szentlélek istenségét hirdetted, és kezed kitáráásával az ellenséget holtta teted. Szabelliosz vallását teljesen kiirtottad, Nesztoriosz minden fondorkodását meghiúsítottad, Szent Bazil főpap!”

Nem meglepő hát, ha Szent Bazil ikonográfiájában időnként ez az aspektus is megjelenik. A 18. század közepétől a bazilita szerzetesek gondozásában álló máriapócsi kegytemplomban az 1760-as években egy mellékoltárt állítottak a tiszteletére, a déli oldalapszis keleti pillére elé. Az oltár faragott része valószínűleg Josef Hartmann kassai szobrász műhelyében készült. A felépítményt két kép díszítette: az alsó, ívesen záródó, nagyobb méretű képen az egyházatyja, míg a felső, kisebb mezőben Jézus megkeresztelkedése jelent meg. Az eredeti festmények mára elpusztultak, csupán a 20. század első felében készített fotók segítségével alkothatunk róluk némi fogalmat. A Szent Bazil-kép a máriapócsi rendházban őrzött archív felvételek egyikén viszonylag jól kivehető: az egyházatyja belső térben, egész alakban, frontális beállításban volt látható, fehér sztichárja felett virágmintás felont viselt, omoforja, hüpogonathionja és mitrája püspöki rangjára utalt. Haja, szakállja hosszú és sötét színű volt, jobb válla fölött a Szentelket szimbolizáló, fülébe sűgő galamb lebegett, ami szónoki és teológiai munkássága ihletettségét fejezte ki. Oldalra emelt jobbában tollat tartott, amelyből talán villámok indultak a lábánál fekvő eretnek könyvek felé, ezek némelyikét meg is tapos-ta, baljában irattekercset tartott, minden bizonnyal egyházi szláv idézettel (1. kép). Ez a festmény – stílusa alapján – feltehetően Spalinszky Mihály műve lehetett, aki már az 1760-as évektől kezdve fontos megrendeléseket nyert a munkácsi püspököktől.

Az attribúciót alátámaszthatja, hogy a tokaji Szent Miklós-templom ikonosztázanak régi, lant formájú alapképei között is volt egy,

amely hasonló módon ábrázolta Szent Bazilt. Az 1940 májusában felvett püspöklátogatási jegyzőkönyvben így írták le: „A kép alsó részén négy különböző, eretnekséget tartalmazó könyv van, és ezekre a könyvekre villámlásszerű veres csík folyik le a Szentnek jobb kezében tartott lúdtollból” (Majchricsné Ujteleki Zsuzsanna [összeáll.]: Dudás Miklós *canonica visitatiói a Hegyaljai Esperesi Kerületben, 1940–1950: Egyház-látogatási jegyzőkönyvek a Görögkatolikus Püspöki Levéltárban*, 1, Nyíregyháza, 2014, 58.). A tokaji ikonosztázt 1787-ben Spalinszky Mihály festette, az egyik apostolkép hátoldalán olvasható latin felirat szerint. A 19. századi átalakítások során csupán az apostolok maradtak eredeti funkciójában, a többi kép elkallódott, az alapképekből mára csak kettő maradt fenn, az itt leírt Szent Bazil-kép további sorsa sem ismert. Az eretnekek elleni küzdelem ábrázolásának ez a szelídebb módja, a barokk ikonográfiában ugyanis nem ritka, hogy a hitvédő szentek közvetlenül a visszataszító kinézetű tévnytársok fején taposnak, amit talán a következő zoltársor ihletett: „Igen, Isten szétzúzza ellenségei fejét, azoknak borzas koponyáját, akik vétkeikben járnak” (Zsolt 67,22).

A máriapócsi Szent Bazil-oltárra Petrasovszky Manó 1948-ban festett új képeket. Munkájáért augusztus 23-a és október 15-e között 2500 forintot kapott öt részletben. Az egyházatyát ábrázoló új kép ikonográfiaileg emlékeztet a régre, de jobbja bazilita szerzetesek egy csoportja jelenik meg, akik elé egy angyal tart nyitott könyvet (2. kép). A felső új kép értelmét eddig még nem sikerült potosan megfejteni. Sajnos a festő és a megrendelő, Dudás Bertalan atya között folyó, a templomi munkákra gyakran részletesen kitérő levelezésben erről nem írnak. A kép jobb oldalán egy szent asszony újszülött gyermeket tart, aki a kép felső részén ragyogó sugárkoszorúra tekint, amely közepén meghasad, s az onnan kicsorduló vért egy diakónusruhába öltözött angyal kehelyben fogja föl (3. kép). Elképzelhető, hogy Szent Bazilra utal ez a festmény is, akinek édesanyját, Szent Emmeleiat – és még számos rokonát – az egyház szentként tiszteli. Ezt a különös képet vagy a szent legendájának egy nem túl ismert epizódja, vagy talán az őt dicsőítő liturgikus himnuszok költői képei ihlették, például az utrenye ikosza: „A józan gondolkodás kelyhe, a bölcsességnek ajka, hitágazatainak alapja, Nagy Bazil szellemileg mindnyájunkat megvilágít.” A festményen a kehely egyszerre utalhat Krisztus oldalsebére, s az onnan kifolyó vér az Eucharisztia italára, amelyből Szent Bazil táplálkozott, és amelyhez hasonult a szentté válás útján.

